

БІБЛІОТЕКА ЯК СИСТЕМА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПІДТРИМКИ НАУКОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

*Л. Савенкова*¹

Анотація. Зміни у системі сучасного документального потоку впливають на діяльність бібліотек. Ілюструються змінами у роботі Наукової бібліотеки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова — провідного педагогічного навчального закладу в Україні.

Світова історія виникнення і розвитку бібліотек тісно пов'язана із потребою людства у збиранні та збереженні знань. Як свідчать історичні відомості перші бібліотеки були не лише книгозбірнями. Олександрійська бібліотека більше була академією аніж просто зібранням книг, тут жили і працювали вчені, які займались дослідженнями і викладанням. В Україні найвідомішою із стародавніх бібліотек була бібліотека створена за указом Ярослава Мудрого. Бібліотека Ярослава Мудрого — освітній центр; перша, за М. С. Грушевським давньоруська навчальна академія.

Університетські бібліотеки мають свою давню історію появи, розвитку та розквіту. Серед завдань у діяльності університетських бібліотек по всій Європі було не лише зберігання, а й використання книжкових зібрань, але тільки із появою книгодрукування бібліотеки стали спеціальними закладами із властивими їм функціями. У провідних університетських бібліотеках зібрані мільйонні фонди кращих зразків наукової та навчальної літератури.

Кращі університетські бібліотеки України можуть пишатися своїми зібраннями, кожне з яких має свою захоплюючу історію.

Історія Наукової бібліотеки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова тісно пов'язана із діяльністю самого університету, що починається із заснування Педагогічного інституту при університеті Святого Володимира у 1834 році. Відомо, що кожен із інститутів тодішнього київського університету мав свою власну бібліотеку. Після цілої низки реорганізацій, становлення бібліотеки Київського педагогічного інституту, організованого у 1933 році, почалося з п'ятитисячного книжкового фонду і семи працівників. Знаменною віхою для бібліотеки став 1934 рік, коли педагогічний інститут був переведений у будинок №22/24 на бульварі Тараса Шевченка, де для бібліотеки було виділено 9 кімнат площею близько 350 кв.м. У довоєнні роки бібліотекою завідували І. С. Ребельський, Ц. Н. Рабінович. Тоді було вперше відкрито читальний зал на 30 місць. Фонд бібліотеки постійно збільшувався і перед війною у 1941 році налі-

¹ НПУ імені М. П. Драгоманова.

чував уже близько 170 тис. одиниць зберігання. Після звільнення Києва у листопаді 1943 року, разом з інститутом поновила свою роботу і бібліотека. У повоєнні роки бібліотеку очолювала М. С. Мороховська, згодом Д. Ю. Серветник, за ініціативи якого розпочато створення фундаментального фонду бібліотеки. У січні 1954 року на посаду завідувача бібліотеки був призначений Лукаш Микола Олексійович – відомий український перекладач-поліглот. З 1954 і наступні 24 роки завідувачем бібліотеки була Ганна Севаст'янівна Разумова. У 60-ті роки структура бібліотеки удосконалювалась, були створені відділи комплектування, каталогізації, обслуговування, бібліографії. З 1977 до 2007 року бібліотеку очолювала Ельга Володимирівна Татарчук.

Корпус Київського державного педагогічного інституту імені О.М.Горького (з боку вул. І.Франка наприкінці 50-х років) На першому поверсі розташована бібліотека.

У фондах бібліотеки зберігається понад 1,2 млн. примірників наукової, навчальної, довідкової, методичної, художньої літератури різними мовами.

2009 року виділено у окрему колекцію фонд рідкісних видань. Тут зберігаються видання XVIII, XIX та початку XX століття, прижиттєві та рідкісні видання класиків зарубіжної та української літератури, діячів укра-

їнської культури, українських педагогів, енциклопедії, довідкова та наукова література. Зберігаються у фондах бібліотеки і особисті книгозбірні, зокрема зібрання П. І. Орлика, С. А. Гальченка, а також персональні подарунки професорів університету В. П. Андрущенка, В. П. Беха, В. В. Євтуха, М. І. Шкіля та ін. Існує окремий фонд праць науковців університету та захищених у стінах університету дисертацій.

Впродовж багатьох віків бібліотеки були головними соціальними інституціями в галузі зберігання та опрацювання інформації. Радикально змінилася сфера виробництва, розповсюдження, обміну і використання інформації за рахунок змін телекомунікаційних систем, комп'ютерної техніки, з'явилися нові форми і засоби наукових комунікацій. Сучасні технології дозволяють використовувати, як абсолютно нові інформаційні ресурси, так і абсолютно нові можливості отримання доступу до них, тому розбудова бібліотечного інформаційного середовища педагогічного університету, призначенням якого є забезпечення інформаційних потреб університетської спільноти на принципах доступності, оперативності, комфортності, є важливим завданням.

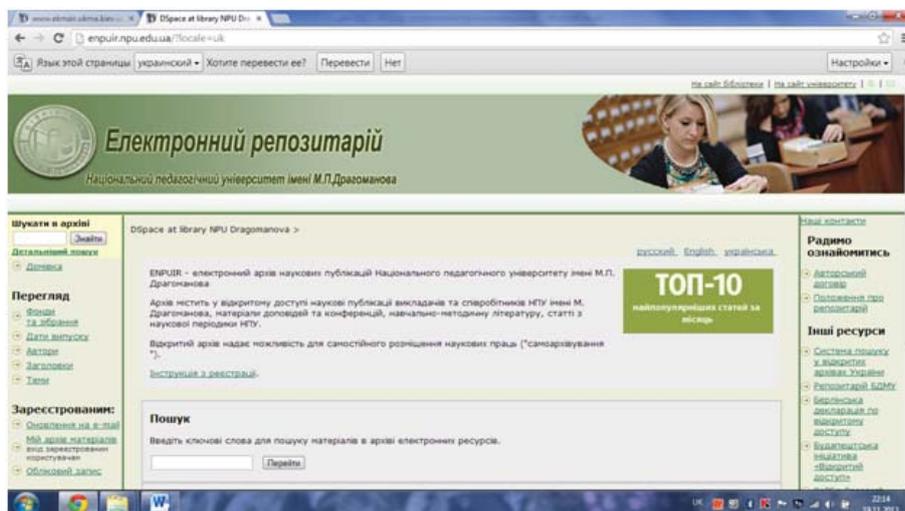
Сьогодні бібліотека — не лише місце книгозберігання, книговикористання та книгопочитання, але також підрозділ університету, який організовує доступ до традиційних та сучасних інформаційних ресурсів задля забезпечення наукового, дослідницького, навчального процесів університету. Бібліотека прагне органічно поєднувати традиційні та новітні інформаційні ресурси, як власні так і світового інформаційного простору. Подальший розвиток бібліотечної колекції відповідає сучасним та стратегічним потребам університету.

Сприяючи досягненню високої якості навчання і наукових досліджень університету бібліотека прагне шляхом формування, систематизації, збереження бібліотечного фонду та сучасних інформаційних ресурсів, надання їх у користування студентам і науковцям університету, використовуючи інноваційні технології.

Подальший розвиток та впровадження сучасних інформаційних технологій бібліотека реалізує через створення власних інформаційних ресурсів на основі тісної співпраці з факультетами та науковими центрами університету, передплату повнотекстових баз даних провідних світових і українських бібліотек, видавництв, гарвестерів, наукометричних баз та організацію тестового доступу до них.

Зареєстрований у листопаді 2011 року Інституційний Репозитарій Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова (eNPUiR) — <http://enpuir.pnu.edu.ua> налічує вже понад 3500 джерел і за липневим рейтингом Вебометрікс пересунувся з 1206 на 908 місце.

Репозитарій — це набір послуг, які університет пропонує членам своєї спільноти для управління та розповсюдження матеріалів в електронній формі, створених даною установою та її співробітниками. Призначення репозитарію полягає у підвищенні помітності і цитованості документів, забезпеченні уніфікованого доступу до матеріалів організації, та їх збереження. Ініціатори та прихильники моделі відкритого доступу вважають, що такий підхід надає переваги усім зацікавленим сторонам сучасної системи організації розповсюдження результатів наукових досліджень. Слід зазначити,

Веб-сторінка електронного депозитарію Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

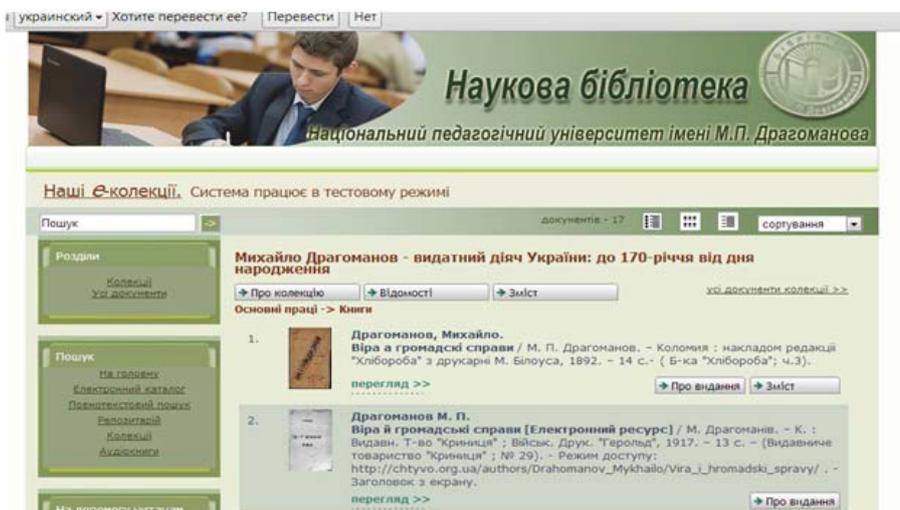
що відкритий доступ — це не самвидав і не публічний домен. Він абсолютно сумісний з авторським правом, контролем якості через експертну оцінку, фінансовими витратами і доходами, престижем, якістю, кар’єрним просуванням, індексуванням та іншими функціями, допоміжними послугами, пов’язаними із науковою літературою, її розповсюдженням та зберіганням.

Ідею відкритого доступу підтримали провідні міжнародні асоціації вчених, видавців, бібліотекарів такі як SLA, IFLA, CILIP, SPARC, LIBER, eIFL та ін. Асоціація європейських університетів у 2008 році показала важливість відкритого доступу для сучасних університетів.

Не менш цікавою є створена електронна колекція рідкісних видань.

Проект створення електронної колекції «М. Драгоманов — видатний діяч України: до 170-річчя від дня народження» у Науковій бібліотеці національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова здійснювався у рамках заходів з підготовки та відзначення 170-річчя від дня народження М. П. Драгоманова спільними зусиллями НБ НПУ ім. М. П. Драгоманова і ТОВ «Спеціалізований центр БАЛІ» (СЦ БАЛІ) за участю ТОВ «Електронні архіви України» (ТОВ ЕЛАУ). До участі у проекті залучалися студенти-волонтери Інституту української філології. Метою проекту було створення інформаційно-бібліотечних ресурсів присвячених життю і діяльності М. П. Драгоманова та забезпечення доступу до них з метою пропаганди творчої спадщини видатного українського діяча. Виконавці Проекту здійснювали організаційно-технологічну діяльність, в тому числі роботи зі збору матеріалів, оцифрування, створення страхових та презентаційних електронних копій документів, створення веб- та інших презентаційних матеріалів тощо.

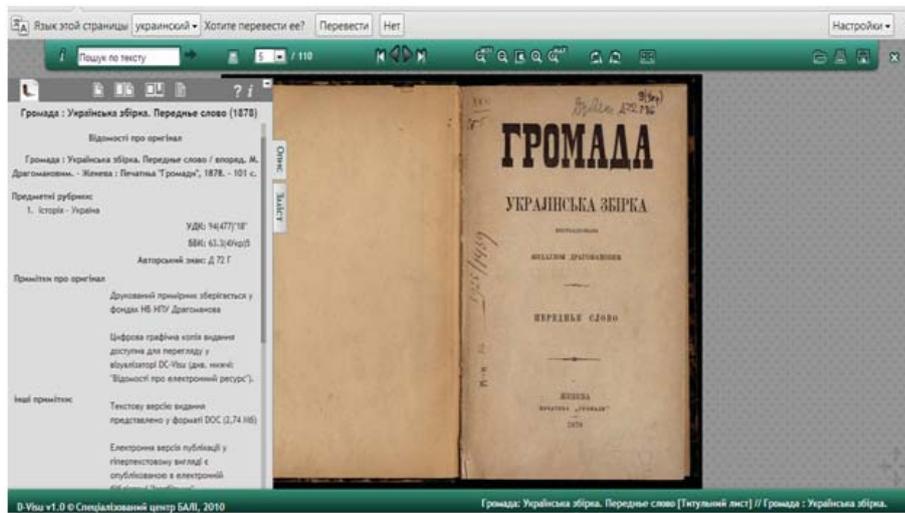
У рамках Проекту Linked Heritage (Італія) — одного з агрегаторів контенту до Europeana, оцифровані видання колекції «Михайло Драгоманов — видатний діяч України» включено до бази даних Europeana на умовах публічного доступу до об’єкту опису. Europeana — стратегічний проект

Сторінка електронної колекції «Михайло Драгоманов — видатний діяч України» на веб-сайті Наукової бібліотеки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

Європейської Комісії — великий багатомовний каталог оцифрованих об'єктів європейського культурного і наукового надбання, що зберігається в "Установах пам'яті— бібліотеках, музеях, архівах та аудіовізуальних архівах Європи. Портал Europeana.eu був відкрито наприкінці 2008 року і сьогодні він надає доступ до 23,5 мільйону текстів, зображень, аудіо і відео файлів, 3D-моделей з фондів установ культури європейських та деяких інших країн. Europeana планує до 2025 року надати доступ до всього цифрового надбання Європи. Наукова бібліотека НПУ імені М. П. Драгоманова першою з українських бібліотек представила цифровий контент у базу даних Europeana.

Провідні фахівці Наукової бібліотеки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова працюють у напрямку розробки і розвитку таких складових компонентів інформаційно-бібліотечного середовища, які дозволили б удосконалити наукову і навчальну діяльність вищу. Не залишається поза увагою традиційна інформаційно-ресурсна база бібліотеки. Комплектуються і організуються паперові фонди бібліотеки задля надання можливості використання цього класичного наукового і навчального ресурсу усім бажаючим з університетської спільноти Традиційно кожен читач має право і можливість отримати бібліографічну консультацію, або довідку за фізичної присутності у стінах бібліотеки. Нерідко саме такі консультації-бесіди дозволяють глибше і детальніше зануритися у проблему пошуку користувача і, відповідно, підвищити релевантність виконаного запиту. Саме індивідуальне бібліотечно-бібліографічне обслуговування є найбільш ефективним для конкретного користувача і найбільш позитивно сприймається ним. Окрім площини міжособистісних контактів середовище бібліотеки проявляється також у традиційних формах, що ідентифікуються як культурно-дозвіллієві — музичні вечори, літературні вітальні, художні виставки тощо. Величезною популярністю серед студентів

Зразок представлення оцифрованого видання в електронній колекції «Михайло Драгоманов — видатний діяч України»

користується вже вчетверте проведена «Ніч у бібліотеці» із циклу тематичних заходів. У таких заходах поєднуються лекції, виступи, ігри, перегляди кінофільмів, виставки, читання вголос, виставки, екскурсії по фонду бібліотеки та екскурсії нічним містом тощо. Така форма дала можливість читачам зовсім у іншому аспекті побачити бібліотеку. Середовище бібліотеки проявляється також через предметний простір тобто через комфортний, функціональний інтер'єр. Створенням комфортних умов у нових реконструйованих залах бібліотеки опікуються співробітники, оформляючи затишні місця для індивідуальної роботи та зали для проведення різноманітних заходів. Особливу увагу приділяють бібліотекарі розвитку «віртуальної» складової інформаційного середовища бібліотеки.

Бібліографічні бази даних електронного каталогу, що налічують понад 800 тис. записів мають велику кількість посилань на повні тексти документів, доступних у мережі Інтернет. Працює віртуальна бібліографічна служба «Запитай бібліотекаря» та служба електронної доставки документів.

Значну увагу приділяють фахівці бібліотеки питанням автоматизації бібліотечно-інформаційних процесів. Автоматизовано технологічні цикли: комплектування, каталогізація, облік, управління електронними ресурсами, зроблені перші кроки у реалізації технології електронного замовлення літератури тощо. Розвивається і стає більш інформаційно насиченим веб-сайт бібліотеки (<http://lib.npu.edu.ua/>). За рік статистика його відвідувань становить понад

Значна увага приділяється бібліотекою розвитку та підвищенню фахового рівня своїх працівників. Молоді фахівці аспіранти працюють над 3 науковими темами, беруть участь у наукових міжнародних та всеукраїнських конференціях та семінарах. Наукова бібліотека є організатором щорічного науково-практичного семінару «Бібліотека в цифрову епоху» учасниками яких були представники Білорусії та Росії. Бібліотека є офіційним

Читальний зал рідкісних видань та рукописів Наукової бібліотеки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

партнером Української бібліотечної асоціації. Тісна співпраця пов'язує нашу бібліотеку з бібліотеками Білорусії, Латвії, Німеччини, Польщі, Росії, в тому числі в рамках підписаних угод.

Бібліотека підтримує розвиток науки та освіти в університеті, пропонує ресурси для отримання знань, інформації та ідей на основі відкритості інформації, оперативності та комфортності. Критеріями діяльності наукової бібліотеки є:

Якість — Бібліотека запроваджує ефективність бібліотечного обслуговування та програм для своїх користувачів, прагне використовувати найвищі стандарти в організації управління.

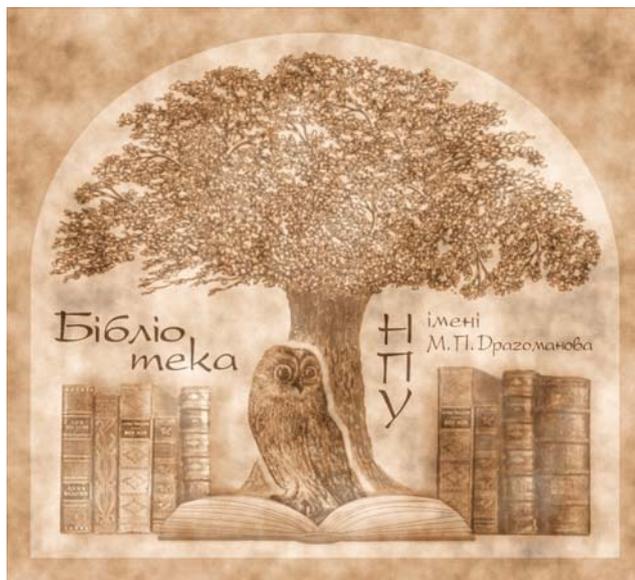
Відкритість — Бібліотека підтримує принципи академічної свободи та прагне будувати весь сервіс на основі відкритості та доступності.

Різноманітність — Бібліотека поважає всі потреби та запити користувачів університетської громади, цінує різноманітність своїх колекцій.

Розуміючи сучасні тенденції розвитку нового суспільства знань, що рухається у площині інформаційно-комунікаційних технологій, використання електронних засобів у всіх сферах життєдіяльності, працівники бібліотеки прагнуть відповідати сучасним потребам своїх користувачів, організовувати інформаційно-бібліотечне середовище у відповідності із новими тенденціями і позиціонують бібліотеку як важливу інституцію виживання людства як духовного суспільства.

Використані джерела

1. Богданова І. Ф. Бібліотеки: от античных до электронных / І. Ф. Богданова // Культура народов Причерноморья. — №77. — С. 32–45.
2. Елепов Б. С. Библиотека в системе научных коммуникаций / Б. С. Елепов, О. Л. Лаврик // Библиотековедение. — 2005. — № 1. — С. 5–17.

У 2012 році Наукова бібліотека отримала подарунок — власний екслібрис. Авторська робота художниці Тетяна Нізамової стала оригінальним книжковим знаком і символом бібліотеки

3. Історія та сьогодення Наукової бібліотеки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова : научне издание / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова; [укл.: Л. В. Савенкова, Н. І. Тарасова, Е. В. Татарчук]. — К. : Освіта України, 2011. — 282 с. : 72 с. іл.
4. Книжна культура Київської Русі та Бібліотека Ярослава Мудрого в контексті наукових поглядів Михайла Грушевського (на матеріалах фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського) / Н. Г. Солонська // Культура народів Причорномор'я. — 2007. — № 100, Т. 2. — С. 37–44. — Бібліогр.: 70 назв.
5. Наукова бібліотека Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова : веб-сайт [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [\http://lib.npu.edu.ua/](http://lib.npu.edu.ua/). Назва з екрану.
6. Ярошенко Т. Зелений шлях відкритого доступу. Репозитарії та їх роль у науковій комунікації: перші двадцять років / Тетяна Ярошенко // Бібліотечний вісник. — 2011. — №3. — С. 3–10.
7. DRIVER: Networking European Scientific Repositories [Electronic resource] // DRIVER — Digital Repository Infrastructure Vision for European Research : Web-site. — Electronic data and program. — 2010. — Mode of access : [\http://www.driver-repository.eu/](http://www.driver-repository.eu/). — Title from the screen.